

पानिपत येथील “काला अंब” येथे
“मराठा शौर्य स्मारक” उभारणेबाबत...

महाराष्ट्र शासन
पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक : समिती-२०२५/प्र.क्र.१२/पर्यटन-२
हुतात्मा राजगुरु चौक, मादाम कामा रोड,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२
दिनांक : १३ मार्च, २०२५

वाचा : अपर मुख्य सचिव, मुख्यमंत्री सचिवालय यांची दि.१८.०२.२०२५ ची टिप्पणी.

प्रस्तावना :

पानिपतच्या तिसऱ्या लढाईला २६४ वर्ष पूर्ण झाल्यानिमित्त दि.१४.०१.२०२५ रोजी पानिपत येथील "काला अंब" परिसरात मराठा शौर्य दिनाचे आयोजन करण्यात आले होते. या प्रसंगी मा. मुख्यमंत्री महोदयांनी मराठा शौर्य दिनाच्या कार्यक्रमात पानिपत येथे मराठा युध्दवीरांचे मराठा शौर्य स्मारक निर्माण करण्याबाबत आश्चस्त केले होते आणि ही बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय :

मराठा साम्राज्याने सतराव्या आणि अठराव्या शतकात भारताच्या विविध ठिकाणी आपले साम्राज्य निर्माण केले होते. अटकेपासून कटकपर्यंत मराठा साम्राज्याच्या पताका डौलाने फडकविल्या गेल्या होत्या. त्यांच्या पराक्रमाची साक्ष देणारी बरीच स्थळे महाराष्ट्राच्या बाहेर अपरिचित आहेत. अशा स्थळासाठी आणि त्या दैदिप्यमान इतिहासाचे उदात्तीकरण आणि तो वारसा येणा-या पुढच्या पिढ्यांकडे कायम राहावा, त्या स्थळांची, त्या वारश्यांचे जतन, संवर्धन आणि विकास करण्याकरिता शासनाने इतर राज्यातील अशी स्थळे सुध्दा विकसित करण्याकरिता जाणीवपूर्वक निर्णय घेतला आहे. यातूनच हरियाणातील पानिपत येथे सन १७६१ साली मराठा सेनेने अत्यंत धीरोदात्तपणे व शौर्याने अहमदशहा अब्दाली विरुद्ध निकराची झुंज दिली. या युध्दात मराठा साम्राज्याची अपरिमित अशी हानी झाली मात्र, या लढाईने भारताच्या इतिहासात या महान बलिदानाचा पराभव सुध्दा संस्मरणीय ठरला. मराठ्यांनी एका महान उद्देशासाठी विदेशी आक्रमक अहमदशहा अब्दाली विरुद्ध रणसंग्राम केला. या महान लढाईचा इतिहास आणि त्या वीरांचा सन्मान करणे याकरिता त्यांचे स्मारक निर्माण करण्याचे निश्चित करण्यात आले आहे. हे स्मारक राष्ट्रीयत्व, सर्वधर्मसमभाव, लढावू वृत्ती, असीम त्याग या मूल्यांची प्रेरणा तसेच राष्ट्र प्रेमाचे प्रतीक म्हणून संपूर्ण देशात वंदनीय व्हावे या हेतूने -मराठा शौर्य स्मारक निर्माण करण्याचा शासनाने निर्णय घेतला आहे.

०२. हरियाणातील पानिपतमधील “काला अंब” येथे “मराठा शौर्य स्मारक” निर्माण करण्याकरीता खालीलप्रमाणे कार्यवाही करण्यात येईल:-

१. “काला अंब” स्मारकाच्या विस्तारासाठी आवश्यक असलेली जमीन अधिग्रहण करेल, त्यासाठी महाराष्ट्र शासन निधी प्रदान करेल.

२. या ठिकाणी छत्रपती शिवाजी महाराजांचा भव्य पुतळा महाराष्ट्र शासनाकडून उभारण्यात येईल, तसेच मराठा शौर्याचे प्रतीक असणारे भव्य संग्रहालय, दृकश्राव्य कार्यक्रम आणि इतर आवश्यक त्या कार्यक्रम सुविधा निर्माण करण्यात येतील.
३. हरियाणा राज्य सरकारशी समन्वय साधण्यासाठी, मा.ना.श्री.जयकुमार रावल, मंत्री (राजशिष्टाचार व पणन) हे -समन्वयक म्हणून कार्यरत राहतील.
४. या प्रकल्पाकरीता जमीन अधिग्रहण आणि तद्नुषंगिक इतर बाबीकरीता पर्यटन विभाग “नोडल विभाग” म्हणून कार्यवाही करेल. त्याअंतर्गत -महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ हे -कार्यान्वयीन यंत्रणा म्हणून कार्यरत राहतील.
५. या शौर्य स्मारकामध्ये मराठा साम्राज्याच्या जाज्वल्य इतिहासाचा योग्य तो परिणाम साधण्यासाठी विभागामार्फत आवश्यक ते उपक्रम राबविण्यात येईल.
६. पर्यटन विभाग या प्रकल्पाकरीता आवश्यक त्या निधीची तरतूद करेल.
७. विभागामार्फत निर्माण करण्यात येणा-या मराठा शौर्य स्मारक आणि इतर बाबीकरीता मा. पर्यटन मंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली इतिहास तज्ञांची/जाणकारांची वेगळ्याने समिती निर्माण करण्यात येईल.

०३. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून, त्याचा संकेतांक २०२५०३१३११५७२८९६२३ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(विजय कृष्णाजी पोवार)
उप सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.राज्यपाल महोदयांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
२. मा.सभापती, महाराष्ट्र विधानपरिषद, विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई
३. मा.अध्यक्ष, महाराष्ट्र विधानसभा, विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई
४. मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
५. मा. उप मुख्यमंत्री (नगर विकास व गृहनिर्माण) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई
६. मा. उप मुख्यमंत्री (वित्त, नियोजन व राऊशु) यांचे सचिव, मंत्रालय, मुंबई
७. मा.मंत्री, पर्यटन, खनिकर्म आणि माजी सैनिक कल्याण यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
८. मा.मंत्री, राजशिष्टाचार व पणन यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई

९. मा.मंत्री (सर्व) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१०. मा.राज्यमंत्री (सर्व) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
११. मा.मुख्य सचिव यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई
१२. प्रधान सचिव (पर्यटन) यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई
१३. सर्व अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव / सचिव यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई
१४. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई
१५. संचालक, पर्यटन संचालनालय, मुंबई
१६. निवासी आयुक्त, महाराष्ट्र सदन, नवी दिल्ली
१७. उपसचिव (पर्यटन १) यांचे स्वीय सहाय्यक, पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१८. निवड नस्ती (पर्यटन-२).